

מדינה יהודית בדרך

גליון מס' 50 ♦ "מי בא" 222 ♦ ו' תשרי התשפ"ז

אל-יאוש מן התשובה

בתשובת הציבור – שזה עיקר עניינו: ההפנמה הברורה כי הננו כולנו ביד ה' כחומר ביד היוצר, אשר גם אם נשחת הכלי בידו על האובניים, שב ועושה בנקל מאותו חומר עצמו כלי אחר כאשר ישר בעיניו לעשות (ירמיהו יח), וכן אנו בידו יתברך – רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתון ולהאביד, ושב הגוי ההוא מרעתו... ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו!... ואמרו נואש, כי אחרי מחשבותינו נלך" וגו' (שם). נראה כי עיקר השיבה מן הרעה כאן היא עזיבת המחשבה שהי נואש מאתנו ככלי שאין לו תקנה, וממילא נואשים אנו מעצמנו וממשיכים בשלנו. שאילו היינו מבינים היטב כי אין לה כל סיבה להתייאש, שהרי יכול הוא כיוצר הזה לעשות מיידית מאותו החומר עצמו כלי חדש, היה ברור ממילא כי גם לנו אין שום סיבה לייאש עצמנו מלהתייצב כבריה חדשה על דרך הטוב והישר.

ויושם לב שהפסוק הנ"ל מדברי ירמיהו, "הנה כחומר ביד היוצר" וגו' (עליו מיוסד פזמון הסליחות בליל יום הכיפורים במחזור האשכנזי), הוא מן הפסוקים שמנו רבותינו בברכות שאלמלא הם נתמוטטו רגליהם של (שונאי) ישראל. כלומר שלאחר הכשלון בבחירה, ישנו מפלט בעולם הידיעה הקביעה האלקית שהכל בידה, ומצדה ה' "לוקח על עצמו" את האחריות לכל מה שמתקלקל. ויש לשאול: אם כן, מה משמעות התשובה הכתובה בהמשך?! על כרחנו צריכים אנו לומר כנ"ל – **התשובה** (שהיא בספירת הבינה כנודע) היא **עצם ההכרה בגמישות הידיעה האלקית שמצדה "אין ייאוש בעולם כלל" מאפשרות ההתחדשות הגמורה!**

[וראו בפיטוי קדושת שחרית של ראש השנה "יחיות בעזרת" ו"אחד קדוש" שמיוסדים על חרוזימבריה המסתיים באש, מלבד זה שלקראת סופם: "שכלל היכל קדשך ואל תתיאש" (יאוש היינו צינן אש-קדש החיים) – כלומר הרי אתה יתברך בוודאי לא תתיאש מהיכל קדשך – נא הצילנו גם אנו מלייאש עצמנו מאפשרות חזרת שכינתך לפעום ולבעור בתוכנו!].

את רוב דברי הקטע הזה, שנכתב בשנת התשפ"ב, למדתי מידידי ר' ישראל אריאל נ"י משכס-יצהר, וישר חילו! כעת נוסף בהם מעט:

...ובכל זאת: מי אומר שכל-יכולתו של היוצר לשנות (ולהשתנות) מיידית ומיניה-יוביה, חלה גם על היוצר, החומר עצמו? נראה לומר כך: היוצר עצמו, גם העליון, אינו רק בבחינת "גברא", אלא ישנה בו

ברור למדי שצום גדליה אינו עוד אירוע של "סילוקם של צדיקים" שנפלו "במקרה" בתוך ימי התשובה-המלכות שבראשית השנה. יש להתבונן בו בהקשר רחב יותר – ביטולה הגמור של ממלכת ישראל-יהודה בבית ראשון, עד ש"חמשים ושנים שנה לא עבר איש ביהודה", וזאת, כפי שיוסבר, מחמת אי-אמון בכוחה ובעניינה של תשובה, כך שהיתה כאן מעין חזרה על החטא הקדמון שבו נסתבכה-לה צורת אדם ומלכותו (שנועדה "להמשיך" ולייצג את מלכות שמים), בלא מודעות לאפשרות התשובה המשיבה את הכל אל הידיעה-התכנית האלקית הגמישה. [ואגב דרכנו למדנו שוב על הקשר המהותי בין מלכות ותשובה, המתגלם בדוד אבי המלכות שהוא-גם-הוא המקום עולה של תשובה].

הרצח הנפשע של גדליהו המופקד מטעם מלך בבל על השארית הנותרת בארץ, עם רבים מן המתלקטים סביבו, מתואר באריכות בירמיהו פרק מזמא, אך שם מתואר גם כי רבים מן השארית הנמצאה ניצולו מיד הרוצח וחזרו ונתלקטו תחת יוחנן בו קרח שהצילם, אמנם בחשש מפני נקמת מלך בבל (אשר גם מחייליו הרג ישמעאל הרוצח), סברו לברוח מצרימה, אך בטרם גמרו אומר, נגשו אל ירמיהו שיתפלל בעדם (שם פרק מב) ויורם את הדרך אשר ילכו בה, ואף נשבעו לקיים דברו. ומקץ עשרת הימים (- מה שמסייע לדברי הסוברים כי בראש השנה היה המעשה! וביום כיפור שבסוף ימי התשובה -) בא דבר ה' אל ירמיהו להורותם לשבת בארץ, כי **ניחם ה' על הרעה אשר עשה להם** (שם פסוק י) ויתן להם רחמים להושיעם מיד מלך בבל ולשוב ולבנותם מחדש על אדמתם, בעוד שאם יברחו מצרימה תשיגם שם החרב ומרה תהיה אחריתם.

והנה למרבה הפלא, בשמוע יוחנן וחבריו את דבר ירמיהו, התפרצו ואמרו: שקר אתה מדבר! לא שלחך ה' אלקינו לאמר לא תבואו מצרימה (ובהמשך נטלו עמם את כל השארית, כולל ירמיה עצמו!, ובאו מצרימה). מה קורה כאן? הרי הבטיחו ונשבעו לשמוע לדבריו! אין זאת אלא שמראש ברור היה להם כי ה' אינו יכול להנחם על הרעה, ולא נתכוונו אלא לקבל אישור מירמיה שניבא רבות על החורבן-שיבוא, כי אכן ה' "עקיב" וממשיך בקו הזה עד לשממה גמורה וכילוי השארית הנמצאה, ולא היו מוכנים לשמוע כי הנהגת ה' גמישה ונקל בעיניו להינחם על הרעה ולתפוס מסלול הפכי לגמרי!

עלה בידינו אם כן יסוד חשוב בתשובה (ובמלכות) – וביותר

היתה, הנה גם היא קרובה בעניינה לעקדה, וגם היא פותחת בהליכה – "התהלך לפני והיה תמים".

[לפי דרכנו למדנו על הקשר המהותי בין הבריאה-המלכות להליכה, וכמובן גם מן הקשר הלשוני שבלשון הקדש בין מלך ומוליך. וכן בריאה עניינה יציאה לבד – מן החיק החמים אל החוץ, אל הדרך שתמיד היא בחזקת סכנה].

...וגם הקב"ה כביכול, ביום מלכותו הוא יום בריאת האדם, כביכול "יצא לדרך ממקומו הטבעי", המושלם-לעצמו, והחל ללכת החוצה, כלומר בחר לברוא "חוץ" ולהתרכז בו. או בסגנון אחר: יצא מידיעתו האינוסופית לפיה הכל, הרע כמו הטוב, אפשרי-יבשה, ואין טעם לבחור-לברוא מסלול מסוים, אל עולם הבחירה בו ישנה אהבה והעדפה.

בעוד שבברואיו הראשונים "משנה שעברה", הדומם הצומח והחיק, הקב"ה עודנו בבחינת "עומד", ולכן גם בראוי – כולל המלאכים שהם מכלל העוף המעופף כדברי רז"ל – קרויים "עומדים", בלתי-מסוגלים לשנות את טבעם, הרי בראש השנה מתרחש כביכול שינוי, בו יוצא הבורא מ"מקומו הבטוח" והולך ובורא אדם בעלי-בחירה שאופיו נעלם ו"פתוח" ולפיכך מסוכן, כי "כל הדרכים בחזקת סכנה" – והיא היא ביטוי למדת מלכותו יתברך, אשר בכל משלה, גם בנעלם ובספק, והיא-גם-היא מלכותו של האדם הנברא שמצדה יכול הוא לבחור – להתחבר – ללכת בדרכי בוראו-ממליכו (או חלילה לברוא ולבצר לו מלכות נפרדת).

הנחש מפתה את האדם "להיות כאלקים (ה)יודע טוב ורע" בשוה [ואכן "מצליח" בכך ככתוב "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע"...], ואולם "מעיקרא דינא פירכא", שהרי מצד אלקים היודע-כל אין כלל מקום לבריאה-הליכה והכל בבחינת עמידה כמבואר, וממילא בהישמעו לנחש הפך גם האדם עצמו להיות "עומד" – "תקוע" בין אינסוף האפשרויות ובלתי-מסוגל להחליט ולהתקדם לשום מקום, ואיבד את עיקר צורת-יצירת אדם.

בניגוד גמור לכל זה, מצוה התורה (בסיום-סיכום כל המצוות כולן) "והלכת בדרכיו" – הנה כאלקים ההולך כי כלי-עצמך הנך תולדת הליכת-בחירתו, ולא כאלקים היודע! לך-לך כאברהם ההולך לפני אלקים ושומר דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, לבחור בדרך טובים ולמאוס ברע (כי עצם הבחירה לבחור מטה לטוב, שהרי אין לך אדם בוחר ברע במודע, אלא בספק הרעוע המעקר את יכולת הבחירה בטוב!).

[ראיתי פעם ספר של סופר יהודי-גרמני אשר שמו נקרא "והייתם כאלקים", ולא שם לבו כי עצת נחש היא, ואילו עצת אמת-התורה – "הלך בדרכי אלקים".]

ומכאן יובן לכל בעל נפש, כי הדמוקרטיה המשוכללת ביותר אינה – ולעולם לא תהיה – יותר ממבנה עומד על מקומו, כקבר מפואר שרוח אין בו, והשליטים "המצליחים" בה יהיו תמיד הללו ששכללו את חוסר ההחלטה שלהם לדרגת אומנות נשגבה...

מי יתן ופתאום יקום עס-אדם ויתחיל ללכת...

גם בחינת "חפצא", חומר וגוף! וכדברי ר' מאיר בן גבאי בעל "עבודת הקדש". מגורי האריות, אין להגביל את ה' כלל, גם לא מבחינת גוף (אם כי כמובן אינו כפוף למקרי החומר): כביכול היוצר עצמו "מזדהה" עם "החומר המושלם" הנענה לו בשלימות! אלא שלפעמים החומר כמורממאן לשתף פעולה, נעשה נויל מדאי ונשחת-מתפורר, או קשוח מדאי ו"עקשן" מלהתעצב כרצון יוצרו (וכן ה' "בורא עולמות ומחריבן, ואומר "דין לא הניין לי", או משום ש"מתמסרים בקלות" ואין בהם חידוש, או משום שטעונים ישות עצמית נפרדת שאינה מסוגלת להתמסר כדבעי, אך בסופו של דבר נמצא החומר המושלם המאוזן בין שתי הנטיות והוא זה המבוקש והמהנה, כי יש בו מדעת בוראו הבורא חדשות ללא הכרח), וכך יכול כל יצור למצוא בעצמו את האזיון המבוקש – שהוא גם הטבעי-לו והראשוני – להענות בפשיטות ולהתעצב מחדש כראוי.

או בסגנון אחר: השלמות של הבורא עצמו היא בכך שכל כולו משפיע ולא מושפע; אין בו נטייה לצד מסויים, כי לא לכבוד עצמו הוא דורש, וכך החומר הנברא אינו יוצא מאזיון ונשחת אם כל כולו מרוכז בתכליתו ושימוש – "כלי למעשהו" – ולא בנראותו החיצונית, וכך ישראל-בני-מלכים מרוכזים בראש השנה במלכות שמים על הגויים, על העולם כולו, ולא בעצמם, כי הם כ"יורש עצר" המסייע לאביו הרוצה למלוך על עולמו, בעוד שהוא עצמו, הבן, אינו צריך למלכות אביו עליו, כי יחסיו עם אביו מיוסדים על זכרון חסדי עונג גידולו ואהבתו – ראו באורך בגליון "נפלאות" ליוכ"פ תשפ"ז מאת מו"ר הרב גיבורג שליט"א המיוסדים על דברות המגיד ממזריץ זי"ע.

הבריאה, המלכות וההליכה

(משנת התשפ"ב)

יש אומרים שמעשה עקדת יצחק, בו נתברר אברהם על מדותיו ("כי - גם - ירא אלקים אתה") ונשלם בעשרה נסיונות, בראש השנה היה, ושופר של איל (שהעלה אברהם תחת בנו) מעלה לפניו יתברך את זכרון העקידה. ולפי זה בחירת-בריאת אברהם (שהוא המלך הראשון בקדושה – "עמק המלך" – נתבררה בעקדה (בה גם פרחו נשמתו של יצחק ונולד-נברא מחדש), ביום בריאת אדם הראשון ("ברא אדם" עולה אברהם) שאברהם תיקונו וביסוסו.

ואולם יש אומרים כי מעשה העקדה ביום הכפורים היה. לפי זה יש מקום להקביל את עשרת הנסיונות לעשרת ימי תשובה, ויהיה הראשון – "לך לך מארצך...אל הארץ" לפי הדעה העיקרית – יום הופעת-מלכותו של אברהם, כנגד ראש השנה, יום בריאת האדם, ואילו האחרון – שגם הוא פותח ב"לך לך אל ארץ המוריה" – כנגד יום הכפורים, ונעוץ הסוף בהתחלה – ספירת הכתר (שממנה כח מסירות הנפש) בספירת המלכות. וכשם שסוף עניינו של מלך ישראל המולך על הארץ, מסתיים ומתברר בבנינו את המקדש במקומו בהר המוריה.

[וגם לסבורים מרביתנו כי ברית המילה "בעצם היום הזה", ביום הכפורים